

A brazilok és császáraik

Szilágyi Ágnes Judit

Történész, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék;
szilagyi.agens@btk.elte.hu; ORCID: 0000-0002-2077-2724

Abstract

The Brazilians and their Emperors

In official Brazilian historical memory, Peter I is considered the champion of independence, while Peter II as the guarantor of stability. The geographical distance between the two mausoleums is an indication of this duality. By establishing the imperial mausoleums, Brazilians have created an almost obligatory installation of national memory in Latin America: the Pantheon of the Heroes of Freedom. This study traces the history of these places of worship.

Keywords national relics, imperial resting places, Brazil, Peter I, Peter II

A *Szabadság fantomja* című bicentenáriumi konferenciánkon több előadás érintette azt a tényt, hogy a függetlenné vált latin-amerikai országok között a brazil példa egyedi jellegét részben a monarchikus államforma fennmaradása (1822–1889) adta.¹ 1822 szeptemberében a portugálok egykori gyarmata (1815 óta emancipált birodalomrész a Portugál, Brazil és Algarve-i Egyesült Királyságban) elnyerte ugyan függetlenségét, megválva a közös koronától, de még ugyanabban az évben, december 1-én államfője egy örökös császár és védelmező (*Imperador e Defensor Perpétuo do Brasil*) lett. Tehát az amerikai republikánus környezettől elütően Rio de Janeiróban megmaradt a monarchia, és az új uralkodó, Bragança I. Péter (1822–1831), korábban portugál trónörökös, ha Lisszabontól el is távolodott, a dinasztiának mégis megtartotta, ugyanakkor

1 A függetlenné válás brazil sajátosságairól bővebben: Dantas da Cruz–Lilón–Nagy–Sánchez Román–Santosné Blastik–Semsey–Szilágyi 2013: 99–101; 217–221.

lényegében egyben is tartotta Brazíliát. Ez a különös családi és politikai kapcsolódás évtizedekig meghatározó maradt a két ország viszonyában. Spanyol-Amerikában a Madriddal és a monarchiával való végleges szakítás után, 1820–1823 között nyolc független állam formálódott, majd tovább töredezve, a 20. század elejére kialakult a mai tizenkilenc spanyol hivatalos nyelvű köztársaság.

Az első brazil császár és emlékezete

I. Péter brazil császárt² João Pandiá Calógeras 1930-as klasszikus történeti munkájában igen ellentmondásos személynek írja le, akit a portugál és a brazil történelemben egyaránt hősie, lovagias, sok tekintetben önzetlen és nagyvonalú politikusként és emberként tartanak számon, szinte feledve jelleme árnyoldalait,³ úgymint lobbánékonyágát, zsarnoki hajlamait, hűtlen férfitermészetét.⁴ Ő volt a „lovagkirály” (*O Rei Cavaleiro*), biográfusa, Pedro Calmon⁵ brazil történész szerint is, aki már 1933-as életrajzában ezt a jelzőt kapcsolta a császár nevéhez, és jó ötven évvel később megerősítette, Péter halálának 150. évfordulójára emlékezve.⁶ 1984-es cikkében szólt többek között arról is, hogy I. Péter halálos ágya a queluz-i palota egy olyan termében volt, ahol a falakat máig Don Quijote

2 A Bragança koronahercege 1798. október 12-én született. 1822. október 12-én lett Brazília alkotmányos uralkodója, császára. 1826-ban, apja VI. János (1816–1826) halála után néhány hónapig viselte a portugál királyi címet is, mint IV. Péter. 1831-ben, miután fia, II. Péter javára lemondott a császári koronáról, Európába utazott, ahová visszatérve testvére, Mihály (1802–1866; 1828–1834) terveivel szemben leánya, Maria da Glória (1819–1853; II. Mária néven uralkodott: 1826/1834–1853) igényét támogatta a portugál trónra. 1834. szeptember 24-én hunyt el Portugáliában. I. Péter személye, illetve maga az uralkodóház tehát Brazília függetlenné válását követően is még évtizedekig összekötő kapocs maradt az anyaország és korábbi gyarmata között. A császárról szóló monografikus feldolgozás például Macaulay 1986.

3 Calógeras 1980: 80.

4 Ezek a toposzok a mai napig élnek a császárral kapcsolatban, például a művészetben. Nemrégiben mutatták be azt a történelmi filmet, amelyet Laís Bodanzky készített 2022-ben, Pedro utazása (*A viagem de Pedro*) címmel. Láthatta a budapesti közönség is 2023 májusában az Uránia moziban rendezett *Brazília ötször* filmes programsorozatban.

5 Calmon 1933.

6 Calmon 1984.

életének epizódjai díszítik. Pedro Calmon nyomán Edgar S. de Decca⁷ brazil történész felfedezte, pontosabban újra felfedezte „a queluz-i palota királyi hálótermét, mint a későbbi I. Péter császár születésének és halálának színhelyét, majd egy cikkében szimbolikus kapcsolatot teremt a brazil uralkodó és az őt életében és halálában is kísérő (kísértő?) lovag személye, valamint kalandjai között”.⁸ Ezeket a szaktörténészeket azonban egy évszázaddal megelőzte Dora Wordsworth,⁹ aki 1845-ben járt a queluz-i palotában és felkereste a hálószobát is, ahol egy bő évtizeddel korábban a már nagybeteg, tüdőbajos uralkodó 1834-ben élete utolsó napjait töltötte. A berendezés a következő években alig változott és Dora Wordsworth, úgy érezte, hogy a romantikus uralkodó – valójában maga is egy kóborlovag – a brazil függetlenség megteremtésének és a portugál alkotmányos monarchia helyreállításának bajnoka, egy olyan szobában halt meg, melynek már a nevében is van valami baljóslatú,¹⁰ mivel a helyiség közkeletű elnevezése Don Quijote szoba.

A palota – ma hivatalosan *Palácio Nacional de Queluz* – a 18. század közepétől formálódott francia mintára, Versailles típusú, fényűző uralkodói rezidenciává. A királyi család a 18–19. század fordulóján valamivel több mint egy évtizedre ide tette át állandó lakhelyét, miután a lisszaboni palota, az 1755-ös nagy földrengést követően sebtében fából felhúzott – ezért csak Királyi Barakknak (*Real Barraca*) csúfolt – régi Ajuda palota nagy része 1794-ben ismét megrongálódott, leégett. Helyén az uralkodónő, I. Mária (1777–1816) fia, János herceg (a későbbi VI. János, nem más, mint Bragança I. Péter édesapja) nagyszabású és igen elhúzódo építkezésbe kezdett 1795-ben (ekkor még nem sejtve, hogy hamarosan el kell hagynia európai székvárosát). A család a munkálatok idejére a mintegy 20 km-re fekvő Queluz-ba költözött, itt volt a rezidenciájuk egészen 1807. november 29-ig, mikor a portugál királyi udvar tengeren túli birtokára, Brazíliába vonult vissza a napóleoni seregek támadásának hírére. Így tehát

7 Decca 2003: 2.

8 Szilágyi 2009: 15–16. Korábbi, a témához kapcsolódó tanulmányom részleteit pontosítva használok fel jelen írásomban. Spanyol változatban a témáról: Szilágyi 2005: 57–63.

9 A második Dorothy „Dora” Wordsworth (1804–1847), William Wordsworth angol költő leánya, 1843-ben kötött házasságot a portói születésű Edward Quillinan költő-, műfordítóval, akinek ír eredetű családja sikeres borkereskedelmi vállalkozást folytatott Portugáliában. Az írónő leírása ibériai utazásukról: Wordsworth 1847.

10 Vö. Ferro 1997: 101.

1798. október 12-én I. Mária unokája, János herceg fia, Péter Queluz-ban született, a királyi hálóteremben, a Don Quijote szobában.¹¹

Anakronisztikus maradiság, esetleg végzetes naivitás volt-e Pétertől monarchiát, egy császárságot teremteni a függetlenné váló és köztársasági Latin-Amerikában,¹² vagy éppen ügyes, pragmatikus éleslátásról valló politikai húzás? Az önismeret, a reális helyzetfelismerés hiánya volt-e törekedni a Benjamin Constant-i eszme gyakorlati kivitelezése és ezért egy negyedik, a kiegyensúlyozó hatalmi ágat (*Poder Moderador*) alkotmányba iktatni, vagy ez csupán egy olyan működőképes modell létrehozására tett kísérlet volt, melyet aztán még a portugál jogrendbe is sikerrel lehetett volna exportálni?¹³ Megfutamodás volt-e 1831-ben a brazil császári trón elhagyása, miután Rio de Janeiróban fenyegetően összetorlódtak a politikai viharfelhők? Lovagias cselekedet lehetett-e Európába visszatérve vállalni az összecsapást, a testvérháborút és a liberálisok élére állni, a leányörökös, Maria da Glória¹⁴ jogainak védelmében Portugáliában, vagy a motiváció csupán a pusztá hatalomvágy és a féltékenység volt a trónkövetelő testvérrel szemben? És akkor még csak politikáról beszéltünk, és nem a császár személyes viszonyairól.

11 A palota történetéről: Esteves Pereira–Rodrigues 1915: 30–34.

12 Csak két latin-amerikai országban jön létre monarchia, Mexikóban és Braziliában. Az előbbi esetében két rövid kísérletről van szó: 1822–1823-ban, majd 1864–1867-ben. Braziliában azonban a császárság intézménye évtizedekig életképes volt, 1822-től 1889-ig folyamatosan fennmarad. Ezeknek a monarchiáknak az összevetését, elemzését magyar kutatók közül Horváth Gyula és H. Szabó Sára végezte el. Horváth 1993; Horváth–H. Szabó 2004.

13 A kiegyensúlyozó hatalom a mindenkori császár személye, alkotmányos jogköre – a végrehajtó hatalom fejeként kedve szerint nevezhette ki minisztereit, vétőjoga volt a törvényhozásban és fel is oszlathatta a képviselőházat – Braziliában eredetileg a politikai élet megfelelő működésének záloga lett volna, de a gyakorlatban inkább a liberálisok és konzervatívok elhúzódo ellenségeskedésének forrásává vált. Hozzájárult I. Péter teljes népszerűség vesztéséhez. A modell feltűnt még szélesebb uralkodói jogokat körvonalazva az 1826-os Portugáliának szánt alkotmánylevélben is, melyet Péter leánya, II. Mária támogatására készítettett. Részletesen Macaulay 1986: 162–165, 191–192; Fausto 2011: 83–86; Saraiva 2010: 261–262.

14 Az infánsnő 1819-ben Rio de Janeiróban született, I. Péter és Leopoldina első gyermekeként. Nagybátyja trónkövetelőként lépett fel vele szemben, ez a liberálisok és a Mihályt támogató abszolutisták polgárháborús összecsapásához, a miguelista háborúhoz (1832–1834) vezetett.

Ki lehetne e mellett a Don Quijote mellett Sancho Panza, talán José Bonifácio,¹⁵ a kiváló brazil államférfi? És ki a gáláns kalandokat halmozó, a szerelmesleveleket író, komponáló romantikus Péter igazi Dulcinea-ja?¹⁶ Ezek mind költői kérdések. A történetírói, publicisztikai Don Quijote párhuzam mindenesetre elég frappáns ahhoz, hogy majd 200 éve tartsa magát a brazil és portugál gondolkodásban, az emberek Bragança Péter emlékéhez való viszonyában, és egyszerre utaljon születése és halála körülményeire. A császár romantikus alakká formálódásával maga a történelmi alak igen alkalmassá vált arra, hogy kultusz épüljön személye és ereklyéi köré.

Néhány héttel harminchatodik születésnapja előtt, 1834. szeptember 24-én a „lovagkirály” elhunyt Queluz-ban és holttestének sorsa sem mindennapi módon alakult. Kívánsága szerint szívét a politikai céljait hűen támogató, neki olyan kedves észak-portugália nagyvárosba, Portóba vitték. 1835 februárjától (hosszas tépelődés, tanakodás, egyházi állásfoglalás után) formaldehiddel tartósítva, egy ezüst urnába zárva Mária királynő határozata szerint a város Lapa negyedében lévő Miasszonyunk templomában (*Igreja de Nossa Senhora da Lapa*) őrizték. A test többi részét viszont Lisszabonban helyezték el, akkor mindenki úgy vélte, örök nyugalomra a Bragançák panteonjában (a *São Vicente de Fora* templomban).¹⁷ Azonban eljött az idő, hogy a brazil emlékezetpolitikának szüksége lett császárai alakjára és ereklyéire. Már a 20. század elején sor került arra, hogy az alig néhány évtizedes múltra visszatekintő dél-amerikai köztársaság megpróbálta visszaszerezni egykori uralkodóinak földi maradványait. Ez a törekvés először II. Péter, a brazil földön született uralkodó esetében vezetett sikerre.

15 José Bonifácio Andrada e Silva (1763–1838), São Pauló-i Santos egyik leggazdagabb nagybirtokos családjának tagja, elkötelezett liberális, a Brazil Párt (*Partido Brasileiro*) vezéralakja. Az első császárság legbefolyásosabb politikusa, minisztere, kiemelkedő szerepe volt a függetlenség előkészítésében, majd az új rendszer megszilárdításában. Macaulay 1986: 128–129; Fausto 2011: 78–79.

16 I. Péter személyes levelezésének jelentős részét, így szeretőjéhez, Domitila de Castro Canto e Mello-hoz, Santos márkinőhöz (1797–1867) írott szerelmes leveleit is a Juiz de Fora-i (Minas Gerais állam) *Museu Mariano Procópio* archívuma őrzi.

17 Halálának körülményeiről, temetéséről: Macaulay 1986: 305.

Brazília második császáranak trónra lépése és bukása¹⁸

Mikor I. Péter 1831. április 7-én Rio de Janeiró-i trónjáról lemondott Brazíliának megvolt a lehetősége, hogy egy olyan uralkodót emeljen trónra, aki az országban született.¹⁹ Ennek a ténynek az alattvalók számára fontos, szimbolikus jelentősége volt, ami növelte az 1840 júliusában, 14 évesen nagykorúsított, majd egy év múlva megkoronázott II. Péter népszerűségét. A fiatalember, aki apja nevét viselte és a brazilok második, egyben utolsó császára lett, Dél-Amerika földjén jött világra, a Rio de Janeiró-i uralkodói palotában (*Palácio de São Cristóvão, Quinta da Boa Vista*), 1825. december 2-án.²⁰ A Szent Kristóf negyedben lévő, klasszicista épület adott otthont később a több mint kétszáz éves brazil természettudományi gyűjteménynek (*Museu Nacional*), ami 2018-ban az egész világ figyelmét magára vonta az itt pusztító tűzvész miatt. A palotát az 1860-as évektől formálódó kertek és egy nagy angolpark vette körül. A királyi majd a császári rezidencia (1817 és 1889 között) eredeti berendezését a Rióból végleg távozó Bragançák magukkal vitték Európába.

II. Péter történelmi korszakának (1831–1889) több évtizedes viszonylagos politikai stabilitása, modernizációs eredményei és az uralkodó megnyerő személyisége hazájában és a nemzetközi közvélemény előtt is sok hívet szerzett neki.²¹ Európából nézve ezért különösen váratlan fordulat volt a császár és a császárság bukása 1889-ben. Ennek híre Magyarországra is eljutott, a *Vasárnapi Ujság* például így interpretálta:

„A brazíliai forradalom hírénel alig lehetett valami inkább meglepő, ismerve a császár egyéniségét, mely a lehető legrokonszenvesebbek egyike, továbbá azt a tiszteletet, melyben alattvalóinál részesült, nem különben Brazília szabadelvű alkotmányát, melyet a császár annyira tiszteletben tudott tartani, hogy a nemzet alig vehette észre,

18 II. Péter távozásának, halálának kérdéskörével más összefüggésben *Az „Atlantisz-álmom” a modernizáció és a nacionalizmus korában: Portugália és Brazília 1889–1930* című kötetemben (Szilágyi 2022) foglalkoztam már, egyes vonatkozó szövegrészeket itt átdolgozva, tovább gondolva felhasználtam.

19 Fausto 2011: 89.

20 Macaulay 1986: 187.

21 Richard Wagnerrel levelezett, Victor Hugo pedig egyenesen második Marcus Aureliusnak nevezte. Leitner 1994: 224, 226–227.

hogy egy monarkha uralkodik fölöttök. Alig elegyedett a politikába, népe törvényesen nyilatkozó akaratának semmiben nem volt akadály a megtörténhetett vele, hogy az évnek nagyobb részét az országon kívül töltötte, anélkül, hogy ebből baj vagy zavar keletkezett volna. Hogy ettől az enyhe kezű, humanus uralkodótól miért kívánt országa mégis megszabadulni, az még ma is olyan rejtély, mely megfejtésre még ez után vár.”²²

Mikor II. Péter távozott a hatalomból és Brazíliából, végleg megszakadt a dél-amerikai országot a portugál monarchiához fűző dinasztikus kötelék. Mindazonáltal a majdnem öt évtizedes uralkodás után katonai hatalomátvétellel elmozdított²³ császár Európa irányába távozott, és első állomása természetes módon legközelebbi rokonainál, Lisszabonban volt. 1889. november 17-én hajóra szállt, a továbbiakban magába zárkózott, és igen szűkszavú lett a jövőt illetően. A hosszú úton, az Alagoas nevű hajó fedélzetén olvasással és intellektuális társalgással töltötte napjait, miközben, szokásos önuralmához híven – írja a Bragançák monográfusa, Barman²⁴ – kerülte, hogy akár csak egyetlen szóval is említse a történeteket, vagy további terveiről beszéljen. Idősebb leánya és politikai örököse, Izabella rövid lisszaboni nyilatkozatából pedig csupán annyit lehetett tudni, hogy Péter Cannes-ban készült letelepedni, családját is a közelében tartva.²⁵

Az Alagoas December 7-én kötött ki a portugál fővárosban, ahol akkor II. Péter nővérének unokája, I. Károly (1889–1908) uralkodott. A fiatal ember alig került trónra (hiszen csak néhány héttel korábban történt, hogy apja és elődje örökébe lépett Lisszabonban²⁶), mikor megérkeztek a drámai Rio de Janeiro-i hírek Lajos első unokatestvérének elmozdításáról. Henrique de Barros Gomes (1843–1898) portugál külügyminiszter azonnal sürgönyözött a braziliai portugál kirendeltséget vezető meghatalmazott miniszternek, Gustavo Nogueira Soaresnek (1831–1901):

22 *Vasárnapi Ujság* 1889. november 24. 769.

23 Bővebben Fausto 2011: 139–141.

24 II. Péter életrajzát naplók és levelek alapján rekonstruálta Barman 1999. A szerző hasonló módszerrel írta meg Izabella életrajzát is: Barman 2002.

25 Barman 2002: 202–206.

26 I. Lajos király (1861–1889) október 19-én halt meg.

„Felhatalmazom, hogy a király nevében ajánljon menedéket a császári családnak. Adjon meg minden segítséget. Itt nagyon nagy a nyugalanság. Küldjön részleteket.”²⁷

Az elűzött császár és családja érkezését Lisszabonban a politikai körök, a sajtónyilvánosság és az emberek egyaránt szívélyesen és érdeklődéssel fogadták. A Braganza Hotelben szálltak meg, és rövid ideig a lisszaboni udvar vendégeiként a fővárosban maradtak. Tíz nap elteltével a család egy része, Izabella,²⁸ férje és gyermekei rokonlátogatásra Spanyolországba távoztak.

A számkivetett „filozófusuralkodó” és felesége Portugáliában maradt. Mivel azonban egy bukott császári pár jelenléte az ifjú portugál király közelgő trónra lépési ceremóniáján nem lett volna kívánatos, az ünnepségek előtt udvariasan félre álltak, és ők is elhagyták Lisszabont. Felkeresték azonban Portugália nagyvárosait, Coimbrát és Portót. Terézia Krisztinát (1822–1889) portói tartózkodásuk alatt, december 28-án érte a halál.²⁹ A szívbeteg és nagyon rossz lelkiállapotban lévő ex-császárné a portói Grande Hotel do Porto-ban lévő szállásukon halt meg, váratlanul. A fővárosban, a portugál király „trónra lépésének napján, mikor este mindenki a Szt. Károly Színházba indult, hogy megnézzék a gálaműsort, ami oly nagy várakozást ébresztett Lisszabonban, a színházat zárva találták, a kapun kézzel írott és két gyertyával megvilágított cédulán az állt, hogy Őfelsége Brazília Császárnéja Portóban bekövetkezett halála miatt, felsőbb utasításra az esti előadás elmarad.”³⁰ 1890. január 7-én Lisszabonban állami temetést rendeztek az elhunytak, akinek nyughelye szintén a *São Vicente de Fora* templom lett.

Halál és ravatal Párizsban, temetés Lisszabonban

Portugáliából távozva, 1890–1891-ben Péter romló egészségére (elhatalmasodó cukorbetegsége és annak szövődményeire, érszűkületes panaszaira) keresve enyhülést európai fürdőhelyeket látogatott meg (Vichy,

27 Közli Ribeiro 2006: 144–145.

28 Száműzetése éveiről: Barman 2002: 200–234.

29 Cervo–Magalhães 2000: 157.

30 *O Occidente* 1890. január 1. 2.

Baden-Baden). Végül, 1891 októberében a párizsi Bedford Hotel második emeletén rendezkedett be. (Az elegáns és disztिंगvált L'Hôtel Bedford ma is ugyanazon a helyen működik, a belvárosi rue de l'Arcade 17-ben.) Napjait olvasással, írással, látogatók fogadásával és a nagyváros nyújtotta kulturális kínálat (műemlékek, kiállítások, színházlátogatás stb.) élvezetével töltötte. Naplója és levelezése tanúsága szerint politikai ambíciói nem voltak többé, irodalmi és tudományos tevékenységét azonban folytatni kívánta, Brazília javára. Főként héber nyelvtudását fejlesztette ekkoriban fordítói munkájához. Komolyan vette akadémiai tagságát (1875 óta a Francia Tudományos Akadémia földrajzi és tengerészeti tagozatának levelező, majd 1877-től külföldi rendes tagja, *associé étranger* volt). A társasági életében családján kívül az európai szellemi elit képviselőivel keresett kapcsolatot, és a nemzetközi arisztokráciával érintkezett.³¹ Uralkodói jogairól lemondott, és idősebb leányát, Izabellát jelölte meg utódjául, azonban azt felmérte, hogy 1890–1891-ben a brazil belpolitika megrázó kódtatásai ellenére sincs a restaurációnak valódi esélye, így semmiféle, visszatérésére irányuló konspirációban nem kívánt részt venni. Ekkorra már kedélyét megtörték az átélt drámai események. Gyenge egészségét a hűvös, késő őszi párizsi időjárás kikezdte, és egy megfázásból eredő tüdőgyulladás végzetesnek bizonyult. Hatvanhatodik születésnapja után három nappal, 1891. december 5-én hunyt el párizsi lakosztályában. Halálával, úgy tűnt, a restauráció kérdése végleg nyugvópontra juthat. A nemzetközi és a brazil sajtóban részletesen megemlékeztek róla, számos cikk jelent meg például az *O Paiz*-ban, a korszak egyik legfontosabb országos napilapjában.³²

A francia köztársasági kormány a brazil tiltakozások ellenére ünnepélyes, államfőnek kijáró állami búcsúztatást rendezett Péternek, akit Sadi Carnot (1837–1894) köztársasági elnök maga is személyesen ismert és tisztelt. Ravatalát a tágas, sok gyászoló befogadására alkalmas, napóleoni Mária Magdolna templomban (*Madeleine*) állították fel. A december 7-i gyászmiséhez Gabriel Fauré komponálta a zenét.³³ A korszakot – az *O Paiz*

31 Barman 1999: 376–394.

32 *O Paiz* 1891: Ano VIII, n° 3510 (1891. december 6.) 1, n° 3511 (1891. december 7.) 1, n° 3512 (1891. december 8.) 1.

33 Barman 1999: 396.

hírei szerint³⁴ – 200 ezres tömeg kísérte a pályaudvarra, ahonnan a bebalzsamozott testet vonat vitte Lisszabonba. A párizsi kormány és maga az államfő kitüntető figyelmet és szimpátiát tanúsított az elhunyt és családjá iránt, a francia köztársaság magasrangú küldöttséget állított ki a díszes, állami búcsúszertartásra, vállalva azt is, hogy konfliktusba kerül egy másik köztársaság, Brazília kormányával.

1891. december 12-én a portugál monarchia is díszes, állami temetéssel búcsúzott Pétertől. Földi maradványait felesége mellé helyezték a lisszaboni Bragança-panteonba.³⁵ A tiszteletadás módja megfelelt a dinasztikus kapcsolatokból eredő kötelezettségeknek. Annál meglepőbb volt a brazil reakció. Hiába rendeződött a diplomáciai viszony a portugál monarchia és a tengerentúli köztársaság között már 1890 őszen, Bragança Péter koporsója mellett mégsem állt egyetlen brazil diplomata sem, se Párizsban, se Lisszabonban az 1891. decemberi búcsúztatáson. Portugáliában a monarchista érzelmű sajtó kifejezetten sértő, tiszteletlen gesztusként értékelte ezt, kiemelve, hogy brazil részről elvárható lett volna a protokolláris jelenlét azon a hivatalos eseményen, ahol a portugál uralkodó nagybátyját temetik. Az ügynek azonban további politikai vagy diplomáciai következményei nem lettek.³⁶

A császárság kísértő szelleme

Brazil kormánykörökben nyugtalanságot váltott ki az eltávolított császár halálhíre és búcsúztatásának körülményei. A tengerentúli reakciókban felmerült némi lelkiismeretfurdalás az I. Brazil Köztársaság részéről megmutatkozó, az elmozdított uralkodó személyével szembeni méltánytalanságok miatt.³⁷ Másrészt érzékeny volt a helyzet a Rio de Janeiróban

34 *O Paiz* 1891: Ano VIII, n° 3514. (1891. december 10.) 1.

35 A lisszaboni búcsúztatás krónikáját a portugál sajtóban: pl. *O Occidente*, n° 468. (1891. december 21.) 1. Brazíliában: *O Paiz* 1891: Ano VIII, n° 3517. (1891. december 13.) 1.

36 Silva 2013: 121–122.

37 A Rio de Janeiró-i ideiglenes kormány 1889. decemberi határozatával nemcsak visszavonta november 16-i döntését az elmozdított uralkodónak szánt évjáradékról (amit Péter egyébként nem is kívánt elfogadni), hanem őt és leszármazottait egyenesen kitiltotta Brazília területéről, ahol ingatlan tulajdonuk sem lehetett többé. A család két évet kapott, hogy mindent értékesítsen, felszámoljon. A portugál rokon, I. Károly által

nem sokkal korábban kibontakozott belpolitikai válság miatt is. (Az elnök 1891. november 3-án feloszlatta a kongresszust és három hét múlva, lényegében a haditengerészet lázadásába belebukva, kénytelen volt átadni a hatalmat alelnökének.³⁸) A nyugtalanság, a bizonytalan hatalmi viszonyok közepette veszélyesnek tűnt a közvélemény emlékezetébe idézni a néhai császárt, nem is annyira személyes kvalitásai miatt, hanem inkább azért, mert majd fél évszázados uralkodása példaszerű politikai stabilitást teremtett a dél-amerikai országban irigylésre méltóan hosszú időre. Ez olyan sikernek számított, ami nemcsak Brazíliában, de egész Latin-Amerikában páratlan volt és éles kontrasztban állt a kilencvenes évek elejének problémáival. A nosztalgia az egykori uralkodó és a monarchia iránt a kényes politikai helyzetben lévő köztársasági vezetés számára kerülendőnek tűnt.

A Rio de Janeiro-i kormányzat aggódott a Brazíliában élő nagy számú, erősen konzervatív, illetve monarchista bevándorló kiszámíthatatlan reakciói miatt is, attól tartva, hogy a császársággal kapcsolatos megemlékezések esetleg demonstrációsorozattá válhatnak. Isabel Corrêa da Silva leírja, hogy az *Itamaraty* (vagyis a brazil külügyminisztérium) a belpolitikai válság fokozódásától tartva kifejezett kéréssel fordult a portugál, az angol és a német diplomatákhoz, hogy a feszült légkörben, Brazíliában élő honfitársaikat próbálják nyugalomra inteni. A külképviseletek azonban elhárítottak bármilyen intézkedést, hivatkozva a szólás- és vélemény-szabadságra.³⁹ A köztársasági kormányzat igyekezete ellenére civil szervezetek (nemcsak a bevándorlók szervezetei) és vallási közösségek Brazília-szerte mégis megemlékeztek a „nagy emberről”, rendezvényeik azonban végül is valódi aktuálpolitikai fenyegetést nem jelentettek.

---

felajánlott kegydíjat Péter mégsem fogadta el. Inkább nagy összegű kölcsönt vett fel a Brazíliában meggazdagodott portói kereskedőtől, Manuel Joaquim Alves Machado-tól (1822–1915). Barman 1999: 375.

38 Bővebben: Fausto 2011: 153–155.

39 Silva 2013: 118.

II. Péter földi maradványainak hazaszállítása és a császári kápolna

Az emigrációba kényszerült második brazil császár és a császárné földi maradványai tehát egy ideig Lisszabonban pihentek, a Bragançák már említett panteonjában. Néhány évtizednek el kellett telnie, hogy a brazil köztársaság eléggé stabilnak és magabiztosnak érezze magát ahhoz, hogy félelem nélkül emlékezessen monarchikus múltjára. A riói kormány Epitácio Pessoa (1865–1942) elnöksége idején, 1920-ban érvénytelenítette⁴⁰ az uralkodó és családja kitiltására vonatkozó korábbi rendeletet, ezzel lehetőséget teremtve arra, hogy a hamvakat átszállítsák Brazíliába. A döntést a lakosság patrióta érzületével és kívánságával indokolták. Az előkészületekben – bár a család is kivette a részét (pl. a síremléket Izabella készítette Európában) – nagy szerepet vállalt a brazil és a portugál állam, a helyi hatóságok és a katolikus egyház, valamint magánadományok is érkeztek a költségekre. A szarkofágokat és a mintegy ezer fős kíséretet, köztük a császári leszármazottakat a brazil tengerészeti hajói szállították át az óceánon.⁴¹ 1921. január 8-án kötöttek ki Rio de Janeiroban. Előbb ideiglenesen a főváros régi katedrálisban (*Igreja Nossa Senhora do Carmo da Antiga Sé*) helyezték el a koporsókat, majd II. Péter születésének 100. évfordulója alkalmából, 1925 decemberében a Riótól mintegy 70 kilométerre fekvő Petrópolis frissen felszentelt neogótikus nagytemplomába (*Catedral de São Pedro de Alcântara*) kerültek végleges helyükre.⁴² Ez a megoldás a család kívánságának is megfelelt⁴³ és arra emlékeztetett, hogy Petrópolisban volt a császár nyári rezidenciája, kedvenc tartózkodási helye.

40 Az I. Köztársaság ideiglenes kormányának 78-A számú, 1889. december 21-i rendeletét az 1920. szeptember 30-i 4.129. számú dekrétummal érvénytelenítették. *Collecção das Leis da República dos Estados Unidos do Brasil*.

41 *Jornal do Brasil* 1920: Ano XXX. n° 293 (1920. október 21.) 4.

42 Érdekes adalék, hogy a sikeres magyar-amerikai szobrász, Finta Sándor (1881–1958) Brazíliában töltött éve alatt monográfusa szerint részt vett a katedrális díszítő munkálataiban. „A Rio de Janeirohoz közel eső Petropolis [Petrópolis] Sacre Coeur templomának [?] timpanonján (a bejárat fölötti háromszög alakú felület) megmintázta *Krisztus születését*, II. Don [sic] Pedro, az utolsó brazil császár katedrálisára 12 kariatidát készített.” Egri 2013: 74. Az említett építészeti elemek pontos azonosítása még várat magára.

43 Vieira 1991: 136.

A hamvak átszállításakor a portugáliai és brazíliai helyszíneken egyaránt jelentős tömeg kísérte a „hazatérő” egykori uralkodópár szarkofágjait, és a kapcsolódó ünnepélyes eseményekre szintén nagy nyilvánosság előtt került sor. Az sajtó beszámolója szerint Rióban az egész város megmozdult, hogy jelen legyen a kikötésnél és a tiszteletteljes kísérő menetben. Mind a portugál, mind a brazil lapok terjedelmes beszámolókat, képriportokat közöltek a részletekről.⁴⁴ A császári pár földi maradványainak hazatérésétől azt várták Braziliában, hogy alkalmat ad monarchisták és republikánusok végleges megbékélésére, és a nemzeti egységet szimbolizálja majd.

Néhány évvel később, 1930-ban Getúlio Vargas⁴⁵ hatalomátvétele éles cezúrát jelentett a köztársaság történetében. Az ideiglenes kormány 1932. április 11-i 21.270. sz. rendelete 300 000 reál fedezetet irányzott elő a mauzóleum számára.⁴⁶ Ennek a vállalásnak történelmi és szimbolikus jelentősége az volt, hogy először került sor az egész ország hivatalos és II. Péter előtti tisztelgésben. Ez a tisztelgés jól illeszkedett Vargas fokoatosan kialakuló tekintélyuralmi rendszerének nemzetépítő⁴⁷ stratégiájába. 1939. december 5-én az elnök (aki maga választotta a dátumot, az utolsó császár halálának évfordulóját) ünnepélyes keretek között, személyesen avatta fel a több évtizedes munkálatok után végül befejezett, Alcantarai Szent Péternek ajánlott katedrális (*Catedral de São Pedro de Alcântara*) épületben az ott kialakított uralkodói nyughelyet. Vargas elnök ünnepi beszédében úgy fogalmazott, hogy a brazil földön született császár „minden brazil tiszteletétől övezve” nyugszik majd itt.⁴⁸ Mivel Petrópolis az elnöknekis kedvelt tartózkodási helye volt, többször felkereste a nemzeti emlékezet e kitüntetett helyszínét.⁴⁹

44 Pl. képriportok Rio de Janeiróból és Lisszabonból, *Fon-Fon* 1921: Ano XV, n° 3 (1921. január 15.) 24. és n° 5. (1921. január 29.) 15. *O Jornal*: Ano III. n° 571 (1921. január 9.) 3. Illetve *O Malho* Ano XXIV, n° 1210 (1925. november 21.) 29. és n° 1213 (1925. december 12.) 29, 31.

45 G. Vargas (1882–1954) a 20. század legmeghatározóbb brazil politikusa, köztársasági elnök 1930 és 1945 között és 1950–1954-ig. Politikájáról magyar nyelven pl. Horváth 1996: 75–128; Fausto 2011: 197–233; 241–248.

46 A rendelet digitalizálva a brazil képviselőház honlapján. *Câmara dos Deputados*

47 Nemzetépítéséről, a vargas-i propagandáról magyar nyelven bővebben: Szilágyi 2004.

48 Az ünnepi beszédet közölte a *Diário Carioca* 1939: Ano XII, n° 3526 (1939. december 6.) 6.

49 O Presidente da República visitou a Catedral de Petrópolis. *Correio da Manhã* Ano L, n° 17779 (1951. március 4.) 4. Ehhez még: Alves Netto 2004.

Bár a köztársaság 1889-ben radikálisan szakított a monarchia megtestesítőjének tekintett portugál-brazil dinasztiával, ötven év elteltével azonban a nemzeti uralkodóház tagjai iránti kegyelet a tekintélyuralmi Új Állam, azaz a Vargas-diktatúra emlékezetpolitikájának fontos részévé vált. Az autoriter rendszer propagandája a császárság időszakát egyfajta aranykornak állította be, miközben igen kritikus volt közvetlen politikai előzményével, az általa *Régi Köztársaságnak* nevezett 1889 és 1930 közti időszakokkal.

A császári kápolnában azóta több újratemetésre is sor került. 1971 óta itt nyugszik Izabella, az egykori trónörökös és férje, Gaston d'Eu (1842–1922) is. Földi maradványaikat Franciaországból szállították át. 1990-ben idősebb fiuk, Pedro de Alcântara, Grão-Pará hercege (1875–1940) és felesége Elisabeth Dobržensky de Dobrženicz (1875–1951) nyughelye is a kápolnába került a petrópolis-i köztemetőből. A független brazil állam viszonylag rövid történelemének, azon belül a monarchia évtizedeinek értékes ereklyéit nem hagyhatta szétszóródni a nagyvilágban.

Mauzóleum I. Péternek is

Az első brazil uralkodó hamvainak választott hazájába való átszállítását már a 20. század első éveiben tervezték, kapcsolódva a portugál király hivatalos látogatásához. Diplomatak és a brazíliai portugál kolónia együttes kezdeményezése volt, hogy 1908-ban⁵⁰ a Brazil Köztársaság kormánya lássa vendégül I. Károly (1889–1908) portugál királyt. Érkezését a brazíliai kikötők megnyitásának 100. évfordulójára időzítették (1908. június 7.).⁵¹ Ő lett volna az első európai uralkodó, aki felkeres egy függetlenné vált latin-amerikai országot.⁵² Becses ajándékként pedig magával vitte volna Portugáliából I. Péter hamvait.⁵³ A királyi látogatást gondos előkészítés

50 A reprezentatív kiállítások divatja elérte a *Belle Époque* Dél-Amerikáját is. Így mikor közeledett a brazil emlékezetpolitika egyik sarokkövének, az ország függetlenné válását meghatározó történelmi pillanatnak a 100. évfordulója (a napóleoni háborúk idején amerikai gyarmatára távozó portugál királyi család érkezéséé, illetve a brazíliai kikötők külföldiek előtti megnyitásáé), nagy országos kiállítást rendeztek Rio de Janeiróban.

51 Mendes–Miranda 2006: 172.

52 Silva 2013: 323.

53 I. Péter hamvainak sorsát az *O Estado de São Paulo* című országos brazil napilap cikkei alapján követi végig Batista 2022.

előzte meg mindkét fél részéről, 1907 végétől. Az eseményt azonban (amelyet a Brazíliában élő portugálok vártak leginkább) megghiúsította az I. Károly és a húszesztendőös trónörökös, Bragança Lajos Fülöp (1887–1908) ellen Lisszabonban elkövetett, halálos kimenetelű merénylet 1908. február 1-én. Ezzel a császári hamvak átszállítása is elmaradt.

1922-ben a függetlenség centenáriuma kínálkozott újabb alkalomnak, de akkor II. Péter került a középpontba, megelőzve apját és elődjét, elhomályosítva a vele kapcsolatos terveket, hiszen az ő hamvai 1921 januárja óta brazil földön várták a méltó elhelyezést. A riói kormány azonban továbbra sem tett le abbéli szándékáról, hogy egy újabb császári kriptát hozzon létre. Egy bő évtizeddel azután, hogy II. Péter mauzóleumát Getúlio Vargas felavatta Petrópolisban, 1951-ben (amikor ismét ő volt a köztársasági elnök) egy újabb síremlék kialakításának terve vetődött fel.

São Paulo egyik legreprezentatívabb, régi épületegyüttese az ipirangai emlékhely, melyet még a császárság idején, az 1880-as évtizedben kezdtek kiépíteni, azon a területen, ahol a hagyomány szerint 1822-ben Péter régenstől elhangzott a híres jelmondat: „Függetlenség vagy halál!” A városrész kitüntetett szerepe egy 1895-ös visszaemlékezés szerint még régebbi: „Nincs fontosabb történelmi helyszíne S. Paulo államnak, mint az ipirangai lankák. Itt lüktet a São Paulo-i élete több mint három évszázad óta.”⁵⁴ Az önálló államiség e döntő momentumára emlékeztetve először az az épület készült el, ahol ma az egyetemi Ipiranga Múzeum (*Museu do Ipiranga – USP*)⁵⁵ működik. A 20. század első éveitől parkot hoztak létre körülötte (*Parque da Independência*), és közelében a függetlenség centenáriumára (1922) gránitból és bronzból monumentális emlékművet (*Monumento à Independência*) is emeltek.⁵⁶ A teljes együttes⁵⁷ 1975 óta örökségvédelem alatt áll, amit 1998-ben megerősítettek (*Patrimônio Histórico e Artístico Nacional - Iphan*).

54 Ihering 1895: 9.

55 Eredetileg emléképületnek (*Edifício-Monumento*) készült. Előbb egy iskola, majd 1893-tól São Paulo állam múzeuma (*Museu Paulista*) kapott itt helyet. Ez az intézmény alakult át a mai Ipiranga Múzeummá.

56 Az emlékműről részletesebben: Oliveira Filho 2003.

57 A védelem kiterjed a *Conjunto do Ipiranga* nevet viselő területre: a múzeumra, a függetlenségi emlékműre, a parkra és benne a vidék 19. század eleji kis házeit idéző *Casa do Grito-ra* (értelmező fordításban: a ház, ahol Péter felkiáltott, híres mondata elhangzott).

Getúlio Vargas újabb elnöki ciklusa idején, az 1950-es évek elején ismét felvetődött tehát az I. Péternek, mint a függetlenné válás kulcsfigurájának szentelt császári kriptá terve. Az illetékesek ekkor úgy döntöttek, hogy a São Pauló-i centenáriumi emlékmű lesz a legmegfelelőbb helyszín, és ezzel egyben egy addig kihasználatlan, reprezentatív belső térnek is funkciót adtak. A hatalmas emlékműben ugyanis még az építéskor egy – a híres ubatubai zöld gránittal borított – helyiséget alakítottak ki, amit egyfajta üres síremlékként (kenotáfium) a szabadsághősök tiszteletére tartottak fenn, de valódi funkciója nem volt. 1952. szeptember 7-én azonban itt avatták fel a brazil uralkodóház tagjai számára berendezett kriptát.⁵⁸ Ezzel a döntéssel lényegében a brazil Bragançákat a függetlenség megteremtőiként és szimbólumaiként a hivatalos emlékezetpolitika elemeként is kanonizálták.

Először, 1954. október 12-én Habsburg Leopoldina (1797–1826), az első brazil császárné szarkofágját hozták át a Rio de Janeiró-i Szent Antal kolostorból⁵⁹ (*Convento Santo Antônio*). A kriptát a São Pauló-i polgármester, Ademar de Barros (1901–1969) néhány év múlva, 1959. október 19-i rendeletével császári kápolnává nyilvánította,⁶⁰ ezáltal szakrális jelleget adva a helyszínnek.

A brazil katonai diktatúra idején (1964–1985),⁶¹ 1971-ben, készülve az ország függetlenné válásának 150. évfordulójára, a riói kormány ismét tervbe vette, és ez alkalommal meg is valósította I. Péter hamvainak átszállítását az óceánon. Az előkészítő tárgyalásokat a külügyminisztérium és az illetékes tagállami és föderális tudományos intézet (*Instituto Histórico e Geográfico de São Paulo* és *Instituto Histórico e Geográfico Brasileiro*) folytatta le a portugál hatóságokkal. (Az ibériai országban is tartott még ekkor a hosszú személyi diktatúra, melynek vezetői készséggel támogatták a baráti rezsim terveit és hozzájárultak, hogy I. Péter szarkofágját kiemeljék a Bragançák lisszaboni panteonjából.) 1972. április 22-én a függetlenségi

58 Macaulay 1986: 305.

59 Itt Darcy Vargas (1895–1968), a köztársasági elnök felesége védnöksége alatt 1937-ben kezdtek császári kriptát kialakítani. Áthelyezve ide Leopoldina császárné és a fiatalon elhunyt császári gyermekek hamvait.

60 Batista 2022.

61 A korszak történetéről bővebben magyar nyelven ld. Szilágyi 2022: 97–188; Fausto 2011: 275–335.

ünnepeknek (egyben a katonai rezsim nacionalizmusának) egyfajta forrponja volt, mikor az első brazil császár földi maradványait szállító hajó befutott a riói Guanabara-öbölbe. A portugál köztársasági elnök, Américo Tomás (1894–1987) személyesen kísérté és adta át a szarkofágot a riói katonai junta vezetőjének, Garrastazu Médici (1905–1985) elnöknek. Az eseményt mintegy tízezer ember a helyszínen figyelte és a TV és rádió adók országszerte közvetítették.⁶² Az ereklyét előbb Rio de Janeiróban, majd a föderáció tagállami fővárosaiban is közszemlére tették, míg végül 1972. szeptember 7-én, éppen a függetlenség napján érkezett az ipirangai mauzóleumhoz, befejezve nagy utazását. A 150. évforduló rendezvényei, illetve előkészületeik időben a brazil gazdasági csoda és annak kifulladásá határmezsgyéjén zajlottak.⁶³ Így a katonai diktatúra ereje és dicsősége felmutatásának szándékával induló rendezvény-sorozatát szelepként, a hétköznapiok válságát patetikus nacionalizmussal elfedő látványosságként is használta.

A nevezetes évfordulón azóta újra meg újra történik valami a császári kripta körül. 1982-ben⁶⁴ I. Péter második feleségének, Amélia de Beauharnaisnak (1812–1873) a földi maradványait hozták el, szintén Lisszabonból és ide helyezték őket. 2012 február és szeptember között az São Pauló-i egyetem (USP) kutatói orvosi berendezések segítségével elemezték a felnyitott szarkofágok tartalmát, mindhárom porladó testen, a császáren és a két császárnén archeológiai vizsgálatokat végezve.⁶⁵

62 Batista 2022.

63 „A brazil gazdasági csoda végének kezdetét a [...] Bretton Woods-i nemzetközi gazdasági-pénzügyi rendszer összeomlása, az 1971-es világgazdasági válság beköszöntö, befejezését az 1973-as olajválság következményei gyorsították fel. [...] [A] gazdasági csoda utolsó évében és az azt követő tíz esztendő periódusban a brazil gazdaság a tartós recesszió állapotába került.” Szilágyi 2022: 134–135.

64 1982 választási év volt Braziliában. Ugyanakkor az 1981–1983-as recesszió súlyos következményekkel járt. A „GDP átlagosan évi 1,6%-kal csökkent. [...] A brazil állam gyakorlatilag már fizetéseképtelen volt.” Fausto 2011: 300–301.

65 Bello 2013.

Egy szív útja

A brazil függetlenség 200. évfordulója, 2022-ben szintén nem múlhatott el a császári ereklyékhez kötődő szenzáció nélkül. Ez az esztendő, a radikálisan konzervatív Jair Bolsonaro elnökségének utolsó éve, választási év volt. A bicentenárium pedig alkalmat adott arra, hogy ismét a középpontba kerüljön a független Brazília létrejöttének szimbolikus figurája, I. Péter. Egészen pontosan földi maradványainak egyetlen, elkülönítetten kezelt része, ami továbbra is Portugáliában marad: a Portóban őrzött szív.

Az észak-portugáliai város hét lakat alatt – valójában öt kulccsal elzárva – őrzi és nagy becsben tartja a relikviát, a náluk IV. Péter királyként számontartott uralkodó formalinban tartósított, serlegbe zárt szívét. Egészen ritkán nyílik csak meg a lapai templom falában erre a célra kialakított kripta és abban a fa urnatartó. A hozzáférést lehetővé tévő öt kulcsot maga a mindenkori portói polgármester őrzi. Ez alkalommal is az ő (Rui Moreira) engedélyére volt szükség ahhoz, hogy a brazil kívánságot némi aggodalom és hezitálás után teljesítsék. Néhány hónappal korábban a lisszaboni brazil nagykövet, George Prata hivatalosan tolmácsolta kormánya kérését: kölcsön adnák-e a portugálok a féltve őrzött ereklyét, hogy Brazíliában a bicentenáriumi ünnepek keretében be lehessen mutatni a nagyközönségnek. A meglehetősen morbid attrakcióhoz a szállítás és kiállítás körülményeit igen gondosan kellett meghatározni, nehogy károsodjon a 187 éve készült preparátum.⁶⁶

A szív nyilvános bemutatására a bicentenáriumi ünnepeken került sor először. A tengerentúli utazás előtt és után néhány napig Portóban is kiállították, az *Igreja de Nossa Senhora* dísztermében. 2022. augusztus 22-én a brazil légierő gépével érkezett meg Brazíliavárosba, ahol ünnepélyes keretek között fogadták és a külügyminisztérium épületének egy klimatizált termében állították ki az ünnepek ideje alatt, külön alkalmat teremtve a főváros iskolásainak, hogy megtekinthessék. Szeptember 9-én, a 200. évfordulás rendezvények végeztével visszaszállították Portugáliába.

66 Az események jól rekonstruálhatók a brazil országos média birodalom, a GLOBO online híradásai alapján. A katonai diktatúra éveiben, írja Boris Fausto „az állam támogatásából hasznot húzó és ennek szócsövénévé váló *TV Globo* addig terjeszkedett, amíg nemzeti adóvá nem vált, és meg nem szerezte a szektor feletti irányítást”. Fausto 2011: 289.

• • •

Az 1889-ben létrehozott brazil köztársaság az 1920-as évekre megerősödve legyőzte ambivalens érzéseit és megbékélt a monarchikus múlttal. Nacionalizmusa, mely a nemzetépítő tervekkel dédelgető diktatúrák idején még inkább felerősödött, fontos építőelemévé tette és idealizálta a császárság korszakát. Míg I. Péter a függetlenség bajnoka, addig II. Péter a stabilitás záloga ebben a képletben. A két mauzóleum földrajzi távolsága jelzi ezt a kettősséget. A fokozatosan kialakuló kultusz-helyszíneket az állami támogatás nyomása nem kívánta erőltetetten centralizálni a föderális fővárosba (a riói panteon 1937-es ötlete – ld. 59. jegyzet – végül eljelentéktelenedett), inkább az organikus fejlődést segítette. São Paulo esetében pedig kiemelte a város egyre növekvő erejét és rangját, sok tekintetben országos elsőségét. A császári mauzóleumok közül az ipirangai létrehozásával a brazilok is, bár némi lemaradással, megteremtették a nemzeti emlékezet Latin-Amerikában szinte kötelező létesítményét, a szabadsághősök panteonját. A holttestek ereklyeként való kezelésével és összegyűjtésével ugyanakkor a katolikus tradícióhoz is illeszkedtek.

Források

Câmara dos Deputados, a hivatkozott 1932-es 21270. számú rendelet: <https://www2.camara.leg.br/legin/fed/decret/1930-1939/decreto-21270-11-abril-1932-521014-publicacaooriginal-1-pe.html> – utolsó letöltés: 2022. augusztus 18.

Collecção das Leis da República dos Estados Unidos do Brasil <http://www2.camara.leg.br/atividade-legislativa/legislacao/publicacoes/república> – utolsó letöltés: 2022. augusztus 18.

Esteves Pereira, João Manuel–Rodrigues, Guilherme 1915: *Portugal - Dicionário Histórico, Chorográfico, Heraldico, Biográfico, Bibliográfico, Numismático e Artístico*. 7. kötet. Lisboa.

Ihering, Dr. H. von 1895: *Historia do Monumento do Ypiranga e do Museu Paulista. Revista do Museu Paulista*, (1.) 9–31.

Wordsworth, Dorothy 1847: *Journal of a Few Months' Residence in Portugal, and Glimpses of the South of Spain*. London.

Correio da Manhã, 1951

Diario Carioca, 1939

Fon-Fon, 1921

GLOBO, 2022 <https://g1.globo.com/> – utolsó letöltés: 2023. július 8.

Jornal do Brasil, 1920

O Jornal, 1921

O Malho, 1925

O Occidente, 1890

O Occidente 1891

O Paiz, 1891

Vasárnapi Ujság, 1889

Hivatkozott irodalom

Alves Netto, Jeronymo Ferreira 2004: *Brasileiros Ilustres em Petrópolis*. Park. Graf. Petrópolis.

Barman, Roderick J. 1999: *Citizen Emperor: Pedro II and the Making of Brazil, 1825–1891*. Stanford University Press, Stanford. <https://doi.org/10.1515/9781503617940>

Barman, Roderick J. 2002: *Princess Isabel of Brazil – Gender and Power in the Nineteenth Century*. SR Books, Lanham.

Batista, Liz 2022: *Dom Pedro I no Brasil: Ditadura trouxe restos mortais, mas erro de cálculo impediu sepultamento*.

<http://m.acervo.estadao.com.br/noticias/acervo,dom-pedro-i-no-brasil-ditadura-trouxe-restos-mortais-mas-erro-de-calculo-impediu-sepultamento,70004135475,0.htm> – utolsó letöltés: 2023. július 8.

Bello, Paola 2013: *Exumação inédita de Dom Pedro I e suas mulheres permite confrontar registros históricos*. <https://veja.abril.com.br/ciencia/exumacao-inedita-de-dom-pedro-i-e-suas-mulheres-permite-confrontar-registros-historicos/> – utolsó letöltés: 2023. július 8.

Calmon, Pedro 1933: *O rei cavalleiro; a vida de d. Pedro I*. Companhia Editora Nacional, São Paulo.

- Calmon, Pedro 1984: *O sesquicentenário da morte de D. Pedro I.* http://www.vivabrazil.com/vivabrazil/dom_pedro_i.htm – utolsó letöltés: 2021. augusztus 8. ógeras, J. Pandiá 1980 [1930]: *Formação histórica do Brasil.* Companhia Editora Nacional, São Paulo.
- Cervo, Amado Luiz – Magalhães, José Calvet de 2000: *Depois das Caravelas – As relações entre Portugal e o Brasil, 1808-2000.* Instituto Camões, Lisboa.
- Dantas da Cruz, Miguel – Lilón, Domingo – Nagy Marcel – Sánchez Román, José Antonio – Santosné Blastik Margit – Semsey Viktória – Szilágyi Ágnes Judit 2013: *Latin-Amerika 1750–1840 – A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig.* KRE–L’Harmattan, Budapest.
- Decca, Edgar Salvadori de 2003: De Pedro I. ao Quixote, ao IFCH ao ISCTE de Lisboa. *Jornal da Unicamp* (17.) 237. 2.
- Egri Mária 2013: *A Finta testvérek élete és művészete.* Finta Múzeum, Túrkeve.
- Fausto, Boris 2011 [2001]: *Brazília rövid története.* Ford.: Pál Zsombor Szabolcs, Tímár Imola. Equinter, Budapest.
- Ferro, Maria Inês 1997: *Queluz. O Palácio e os Jardins.* IPPAR, Lisboa.
- Horváth, Gyula – H. Szabó, Sára 2004: *La historia y las ideas – El liberalismo, el positivismo y el populismo en Brasil y México 1820–1945.* Editorial David, Kaposvár.
- Horváth Gyula 1993: *Tanulmányok Latin-Amerika történetéből.* Más Kor Kiadó, Kaposvár.
- Horváth Gyula 1996: *Ültetvény és politika – tanulmányok Brazília történetéből.* József Attila Tudományegyetem, Szeged.
- Leitner, Thea 1994 [1989]: *A Habsburgok elfelejtett gyermekei.* Ford.: Gergely Erzsébet. Fabula Könyvkiadó, Debrecen.
- Macaulay, Neill 1986: *Dom Pedro – The Struggle for Liberty in Brazil and Portugal, 1798–1834.* Duke University Press, Durham. <https://doi.org/10.1017/S0145553200015492>
- Mendes, José Sacchetta Ramos – Miranda, Tiago C. P. dos Reis 2006: O Tratado do 1.º Centenário ou a Retórica das „Duas Pátrias” (26.09.1922). In: Castro, Zília Osório de – Silva, Júlio Rodrigues da – Sarmiento, Cristina Montalvão (szerk.): *Tratados do Atlântico Sul: Portugal-Brasil, 1825–2000.* Coleção Biblioteca Diplomática do Ministério dos Negócios Estrangeiros, Lisboa. 165–204.

- Oliveira Filho, José Costa de 2003: O Monumento à Independência: registros de arquitetura. *Anais Do Museu Paulista: História E Cultura Material* 10 (1) 127–147. <https://doi.org/10.1590/S0101-47142003000100008>
- Ribeiro, Maria Manuela Tavares 2006: Vivências das Crises. Vencer a Crise. In: Castro, Zília Osório de – Silva, Júlio Rodrigues da – Sarmiento, Cristina Montalvão (szerk.): *Tratados do Atlântico Sul: Portugal-Brasil, 1825–2000*. Coleção Biblioteca Diplomática do Ministério dos Negócios Estrangeiros, Lisboa. 143–157.
- Saraiva, José Hermano 2010 [1992]: *Portugália rövid története*. Ford.: Racs Marianna Katalin – Wittner Katalin – Szelényi Zsolt – Pál Zsombor Szabolcs. Equinter, Budapest.
- Silva, Isabel Corrêa da 2013: *Espelho fraterno, o Brasil e o republicanismo português na transição para o século XX*. Divina Comédia Editores, Lisboa.
- Szilágyi Ágnes Judit 2022: „Atlantisz-álmom” a modernizáció és a nacionalizmus korában: Portugália és Brazília 1889–1930. L’Harmattan, Budapest.
- Szilágyi, Ágnes Judit 2005: El caballero de la triste figura en el Palacio de Queluz: o Pedro I, emperador de Brasil, el carácter quijotesco. *Acta Hispanica* (10.) 57–63. <https://doi.org/10.14232/actahisp.2005.10.57-63>
- Szilágyi Ágnes Judit 2009: *Metszéspontok – Tanulmányok a portugál és a brazil történelemről*. SZTE Történettudományi Doktori Iskola Modernkori Programja, Szeged.
- Szilágyi Ágnes Judit 2004: *Távolodás Európától – Nemzetépítés és kultúrpolitika Brazíliában az Estado Novo idején (1937–1945)*. Áger Bt., Budapest.
- Szilágyi István 2022: *Modernizációs stratégiák és kivételes állam Brazíliában (1955–1985)*. Publikon, Pécs.
- Vieira, Nelson H. 1991: *Brasil e Portugal: a imagem recíproca: o mito e a realidade na expressão literária*. ICALP, Lisboa.